

Skonieczna Joanna, Olejniczak Dominik, Kielan Aleksandra. Comparison of the assessment of the level of sexual education in secondary schools by adolescents and parents. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017;7(6):155-172. eISSN 2391-8306. DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.804347>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/4515>

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 1223 (26.01.2017).
1223 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Author (s) 2017;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 25.05.2017. Revised: 25.05.2017. Accepted: 07.06.2017.

Porównanie oceny poziomu edukacji seksualnej w szkołach średnich przez uczniów i rodziców

Comparison of the assessment of the level of sexual education in secondary schools by adolescents and parents

Joanna Skonieczna, Dominik Olejniczak, Aleksandra Kielan

Zakład Zdrowia Publicznego, Warszawski Uniwersytet Medyczny

Słowa kluczowe: edukacja seksualna, promocja zdrowia, młodzież, rodzice, szkoła
Key words: sexuality education, health promotion, adolescents, parents, school

Streszczenie

Wstęp: Edukacja seksualna jest jednym z elementów promocji zdrowia seksualnego. Dostępne badania wskazują, iż w Polsce standardy edukacji seksualnej prowadzonej w formie przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie odbiegają od założonych standardów w podstawie programowej, a tym bardziej od zaleceń WHO.

Cel: diagnoza opinii uczniów szkół ponadgimnazjalnych i ich rodziców na temat edukacji seksualnej prowadzonej w szkole oraz poznanie oczekiwań uczniów wybranych szkół ponadgimnazjalnych i ich rodziców w stosunku do realizacji edukacji seksualnej w szkołach.

Materiał i metody: Badaniem objęto łącznie 340 uczniów oraz 108 rodziców. Wykorzystano dwa autorskie kwestionariusze. W obliczeniach wykorzystano pakiet IBM SPSS Statistics 21.0 firmy Predictive Solutions.

Wyniki: Około 94% uczniów oraz 96% rodziców postrzega wiedzę o seksualności jako ważną. Najczęściej wskazywanymi źródłami wiedzy uczniów o seksualności byli koledzy (62%) oraz portale internetowe (61%). Prawie co druga osoba badana w grupie młodzieży nie ma poczucia, iż w wyniku zajęć WDŻ zdobyła wartościowe informacje.

Wnioski: Istotne jest podjęcie działań mających na celu realizację obowiązku prowadzenia przedmiotu WDŻ zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi oraz dostosowanie programu nauczania do zaleceń Światowej Organizacji Zdrowia, przygotowanie kadry pedagogicznej do realizacji tego zadania, w celu zapewnienia odpowiedniej jakości zajęć, wyrażającej się przekazywaniem wiedzy o charakterze *evidence based*.

Abstract

Introduction: Sexuality education is one of the elements of sexual health promotion. In Poland sexuality education is conducted in the form of a Preparation for family life subject.

The subject deviate from established standards in the curriculum, and from WHO recommendations.

Objective: The assesment of the opinion and expectations of secondary school students and their parents on the school-based sexual education.

Material and Methods: The study covered a total of 340 students and 108 parents. Two questionnaires were used. The IBM SPSS Statistics 21.0 package from Predictive Solutions was used in the calculations.

Results: Approximately 94% of students and 96% of parents perceive knowledge of sexuality as important. The most commonly mentioned sources of knowledge of students about sexuality were colleagues (62%) and Internet (61%). Nearly half of adolescents does not feel that, as a result of the Preperation for family life subject, has gained valuable information.

Conclusions: It is important to undertake actions aimed at fulfilling the obligation to run the sexuality education to applicable legal regulations and adapting the curriculum to recommendations of the WHO, preparing the teachers in order to ensure the hight quality of the teaching and providing the evidence-based knowledge .

Wprowadzenie

Edukacja seksualna w szkołach jest jednym z elementów promocji zdrowia seksualnego. Zgodnie z definiowanymi przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) kierunkami działania z zakresu promocji zdrowia seksualnego powinny: tworzyć pozytywne postawy wobec seksualności; brać pod uwagę złożone uwarunkowania i czynniki, które determinują zachowania seksualne, relacje i satysfakcję; zapobiegać jakimkolwiek formom segregacji, izolacji oraz dyskryminacji pod względem orientacji seksualnej, płci, niepełnosprawności czy ogólnie stanu zdrowia; zapobiegać przemocy seksualnej; dążyć do ustanowienia norm prawnych, które gwarantowałyby swobodny dostęp do poradnictwa i terapii, a także poszerzać ten dostęp; dążyć do szerokiego dostępu do nowoczesnych metod antykoncepcji; uwzględniać zapobieganie infekcjom przenoszonym drogą płciową; propagować bezpieczniejsze kontakty seksualne (ang. *safer sex*), a także uwzględniać tradycje kulturowe danego społeczeństwa [1].

Edukacja seksualna największe znaczenie ma w okresie dzieciństwa i adolescencji. Jest to proces, który trwa przez całe życie, dlatego też zawsze należy dbać o dostosowanie jej do poziomu rozwoju psychoseksualnego odbiorców. WHO wymienia najważniejsze cechy, które powinna spełniać edukacja seksualna. Edukacja seksualna powinna odbywać się w sposób interaktywny - wymiana powinna następować pomiędzy nauczycielami, wychowawcami i twórcami programów nauczania a uczniami; uczniów należy traktować jak równorzędnych partnerów. Należy uwzględniać ich doświadczenia seksualne, potrzeby i preferencje, ponieważ stanowią one priorytet podczas przygotowywania tematów i zagadnień do opracowania na edukacji seksualnej. Edukacja seksualna prowadzona być w sposób ciągły i opierać się na zrozumieniu faktu, iż proces rozwoju seksualności trwa przez całe życie – elementy edukacji seksualnej należy uwzględniać na każdym poziomie edukacyjnym. Należy podkreślić, iż należy ją traktować w sposób wielodyscyplinarny – szkolną edukację seksualną należy wiązać z innymi sektorami, poszukiwać partnerów w szkole i poza nią, np. w dziedzinie usług zdrowotnych. Edukacja seksualna może być również prowadzona w ramach różnych programów przedmiotów. Istotne jest, aby kłaść nacisk na potrzeby uczniów, uwzględniać wiek, płeć, pochodzenie społeczne i kulturowe, orientację seksualną, okres rozwoju, charakter i zdolności uczniów; uwzględniać współpracę z rodzicami i społeczeństwem w celu stworzenia przyjaznego środowiska, ponieważ szkoła i rodzice nawzajem wspierają się w procesie wychowania seksualnego, a także opierać się na wrażliwości płciowej [2].

Obowiązek prowadzenia edukacji seksualnej w polskich szkołach określa *Ustawa z dnia 7 stycznia 1993r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz. U. 1993 r. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.). Fragment artykułu 4 tejże Ustawy brzmi: „Do programów nauczania szkolnego wprowadza się wiedzę o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji” [3].

Zajęcia z zakresu edukacji seksualnej realizowane są w oparciu o obowiązującą od roku szkolnego 2009/2010 nową podstawę programową [4]. Elementy edukacji seksualnej można w szczególności znaleźć w podstawie programowej przedmiotów takich jak: Przyroda, Biologia, Wychowanie do życia w rodzinie (WDŻ) [5]. Przedmiot WDŻ powinien być zapewniony m.in. w klasach V i VI szkoły podstawowej, gimnazjach, liceach ogólnokształcących oraz w klasach I-III techników. Realizowany jest w wymiarze 14 godzin lekcyjnych rocznie [6, 7]. Uczniowie objęci są obowiązkiem udziału w zajęciach edukacyjnych w ramach przedmiotu WDŻ, chyba, że ich rodzice, prawni opiekunowie bądź samodzielnie pełnoletni uczniowie zgłoszą w formie pisemnego oświadczenia rezygnację z udziału w zajęciach do dyrekcji szkoły.

Na poziomie szkół ponadgimnazjalnych zasadniczym celem przedmiotu jest poszerzenie wiedzy w zakresie funkcji rodziny, uczuć (miłość, przyjaźń), pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich, seksualności człowieka i prokreacji oraz wzmocnienia efektywnych sposobów komunikowania się. W zakres włączone zostały treści dot. edukacji seksualnej, w tym np. [4]: inicjacja seksualna, jej uwarunkowania i konsekwencje; argumenty biomedyczne, psychologiczne i moralne za opóźnianiem wieku inicjacji seksualnej; istota i aspekty seksualności człowieka; integracja seksualna; metody rozpoznawania płodności; metody i środki antykoncepcji; zasady działania i doboru; choroby przenoszone drogą płciową i profilaktyka, w tym AIDS; normy zachowań seksualnych; przemoc i przestępstwa seksualne; możliwości zapobiegania, sposoby obrony; środki pomocy psychologicznej, medycznej i prawnej; nieplanowana ciąża; metody szukania pomocy w sytuacjach trudnych; aborcja jako zagrożenie dla zdrowia psychicznego i fizycznego – aspekt prawny, medyczny i etyczny; przemoc w rodzinie; wykorzystywanie seksualne; profilaktyka; możliwości uzyskiwania pomocy; poradnictwo młodzieżowe i rodzinne w Polsce.

Zakłada się, iż przy tworzeniu w danej szkole programu wychowawczego powinni uczestniczyć uczniowie i uczennice, rodzice, nauczyciele i nauczycielki, powinien być on koherentny z programami nauczania, uwzględniać tradycję szkoły i społeczności lokalnej oraz wspierać kształtowanie postaw uczniów i uczennic.

Dostępne badania wskazują, iż w Polsce standardy edukacji seksualnej prowadzonej w formie przedmiotu Wychowanie do życia w rodzinie odbiegają od założonych standardów w podstawie programowej, a tym bardziej od zaleceń WHO.

Cel

Celami przeprowadzonego badania były:

- zbadanie opinii uczniów wybranych szkół ponadgimnazjalnych na temat edukacji seksualnej prowadzonej w szkole,
- diagnoza znajomości stanu edukacji seksualnej przez rodziców uczniów wybranych szkół ponadgimnazjalnych,
- poznanie oczekiwań uczniów wybranych szkół ponadgimnazjalnych i ich rodziców w stosunku do realizacji edukacji seksualnej w szkołach.

Materiał i metody

Realizując badanie zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. Wykorzystano dwa autorskie kwestionariusze, poddane wcześniej badaniu pilotażowemu. Kwestionariusz kierowany do uczniów szkół ponadgimnazjalnych składał się z 16 pytań, kierowany do ich

rodziców i opiekunów prawnych – 21 pytań. Ankiety zostały zakończone metryczką sprawdzającą cechy społeczno-demograficzne.

Kwestionariusze były przeznaczone do samodzielnego wypełnienia. Badanie było anonimowe i miało charakter nadzorowany. Wśród młodzieży przeprowadzono je w czasie godzin lekcyjnych, a wśród rodziców – w trakcie spotkania rodzicielskiego.

W analizie statystycznej do sprawdzenia zależności pomiędzy cechami jakościowymi wykorzystano test χ^2 niezależności oraz dokładny test Fishera. Wyniki istotne statystycznie uznano na poziomie $\alpha < 0,05$. W obliczeniach wykorzystano pakiet IBM SPSS Statistics 21.0 firmy Predictive Solutions.

Do badania włączono grupy badawcze:

1. Uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (liceum ogólnokształcącego, liceum ogólnokształcącego z oddziałami integracyjnymi oraz technikum).
2. Rodziców oraz opiekunów prawnych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, którzy zostali włączeni do badania.

Badaniem objęto łącznie 340 uczniów oraz 108 rodziców w roku szkolnym 2013/2014. Odrzucono 5 ankiet. Udziału w badaniu odmówiło 3 rodziców. Szkoły objęte badaniem wytypowano na zasadzie dostępności danych. Dobór respondenta – nielosowy. W grupie młodzieży kwestionariusz wypełniło 220 kobiet, co stanowi blisko 66% respondentów w tej grupie z wyłączeniem braków danych. W grupie rodziców i opiekunów prawnych badaniem objęto 68 kobiet, co stanowi około 71% z wyłączeniem braków danych. Wśród młodzieży najliczniejszą grupę stanowiły osoby urodzone w 1995 r., natomiast wśród rodziców i opiekunów – osoby urodzone w latach 1966-1970. W grupie rodziców i opiekunów prawnych blisko 95% (93 osoby) respondentów stanowili rodzice ucznia. Najczęściej deklarowano wykształcenie średnie (53,2%). Najczęściej deklarowanym miejscem zamieszkania w obu grupach było miasto powyżej 100 tys. mieszkańców – uczniowie 37,4% (126 osób), rodzice 35,1% (33 osoby). Może to być spowodowane tym, iż badanie przeprowadzono głównie w warszawskich szkołach ponadgimnazjalnych. Zamieszkanie w mieście od 25 tys. do 100 tys. mieszkańców zadeklarowało 25,5% (86 osób) uczniów i 33% (31 osób) rodziców, w mieście do 25 tys. mieszkańców – 13,6% (46 osób) uczniów i 14,9% (14 osób) rodziców, a na wsi – 23,4% (79 osób) uczniów i 17% (16 osób) rodziców.

Wyniki

Wyniki przeprowadzonego badania wyraźnie pokazują, iż wiedza o seksualności jest niezwykle ważna dla człowieka niezależnie od wieku. Około 94,3% (317 osób) uczniów oraz 96,1% rodziców (99 osób) postrzega wiedzę o seksualności jako ważną. Jest to istotna informacja z punktu widzenia edukacji w tym zakresie: docenienie znaczenia wiedzy o seksualności świadczy o potencjale zdrowotnym, który może wyrażać się dużą tendencją do pogłębiania wiedzy w tej tematyce. Może to mieć przełożenie na skuteczne postępowanie w profilaktyce problemów w sferze seksualności- szczególnie w młodszej grupie wiekowej.

Najczęściej wskazywanymi źródłami wiedzy uczniów o seksualności byli koledzy i koleżanki (61,7%, 208 osób) oraz portale internetowe (60,5%, 204 osoby). Jest to wynik dość niepokojący, ponieważ wskazane źródła nie mają charakteru *evidence based*, istnieje więc zagrożenie w postaci uzyskiwania informacji nieprawdziwych, których stosowanie w praktyce może nieść ze sobą ryzyko zdrowotne. Szkołę jako źródło wiedzy zadeklarowało jedynie 43% (145 osób) uczniów, a rodziców – 26,7% (90 osób). Blisko 23,0% (26 osób) chłopców w stosunku do 12,3% (27 osób) dziewcząt nie czerpie wiedzy o seksualności ze szkoły. Jest to różnica istotna statystycznie na poziomie istotności $p < 0,05$.

Kolejne pytania dotyczyły edukacji seksualnej odebranej w ramach systemu edukacji. Wyniki pokazują, iż największy odsetek uczniów miał zapewnione zajęcia z zakresu edukacji seksualnej w szkole gimnazjalnej (57,6%, 194 osoby), następnie nieco mniej w szkole

średniej (52,8%, 178 osób), a w szkole podstawowej – 43,9% (148 osób). Całkowity brak tego typu zajęć deklarowało blisko 9,5% (32 osoby) ankietowanej młodzieży. Szkolna edukacja seksualna powinna być kompleksowym procesem wynikającym z faktu, iż seksualność człowieka rozwija się przez całe życie. Nie powinna się ograniczać do pojedynczych zajęć czy warsztatów, ale być obecna na wszystkich etapach edukacyjnych. Tematy powinny się powtarzać, a przekazywane treści, środki i formy przekazu należy dostosować do poziomu rozwoju psychoseksualnego uczniów.

Zgodnie z polskimi przepisami rodzic bądź opiekun prawny może wyrazić brak zgody na uczęszczanie dziecka na zajęcia Wychowania do życia w rodzinie. W grupie młodzieży, 38 (12,5%) respondentów deklarowało brak zgody wyrażony przez własnych rodziców. Najczęściej zgłaszanym powodem była wyraźna prośba ucznia (10,9%, 33 osoby) oraz odbywanie się zajęć przed lub po normalnych godzinach lekcyjnych (3,6%, 11 osób). Pomimo, iż 94,3% uczniów deklaruje, że wiedza o seksualności jest istotna, aż 12,5% badanych nie chce uczęszczać na zajęcia z tego zakresu. Każde to zastanowić się nad przyczynami tego zjawiska. Być może odpowiedzią jest brak zaufania do prowadzących przedmiot nauczycieli- czynnika wskazanego przez rodziców w kolejnym analizowanym pytaniu.

W grupie rodziców blisko 10,8% (11 osób) respondentów wyraziło brak zgody. Najczęściej zgłaszanym powodem była prośba dziecka (4,9%, 5 osób) oraz ocena nauczycieli jako niekompetentnych do prowadzenia tego przedmiotu (3,9%, 4 osoby).

Nieco częściej brak zgody na uczestnictwo w zajęciach był deklarowany przez chłopców (16,0%, 17 osób) niż dziewczyny (9,3%, 18 osób). Różnica nie jest istotna statystycznie.

Tab. I. Osoby prowadzące przedmiot WDŻ – wg grupy młodzieży (z wyłączeniem braków danych)

Osoba prowadząca zajęcia WDŻ w szkole:	N(%)
Katecheta/katechetka/ksiądz	21 (7)
Nauczyciel/nauczycielka polskiego	19 (6,4)
Nauczyciel/nauczycielka biologii	64 (21,4)
Nauczyciel/nauczycielka WOS-u/historii	47 (15,7)
Nauczyciel/nauczycielka geografii	113 (37,8)
Pedagog	65 (21,7)
Osoby z zewnątrz szkoły	66 (22,1)
Inne	94 (31,2)

Źródło: badanie własne

Przedmiot WDŻ zgodnie z odpowiedziami uczniów najczęściej był prowadzony przez nauczyciela geografii (37,8%, 113 osób), co może być spowodowane tym, iż w jednej ze szkół biorących udział w badaniu przedmiot prowadziła wyłącznie jedna osoba. Równie często zajęcia prowadzone były przez osoby z zewnątrz szkoły (22,1%, 66 osób), pedagogów (21,7%, 65 osób) oraz nauczyciela biologii (21,4%, 64 osoby) (tab. I). Nie ulega wątpliwości, iż jednym z kluczowych elementów decydujących o skuteczności edukacji seksualnej, czy też edukacji nt. seksualności człowieka jest osoba prowadząca. Winna być to osoba przygotowana zarówno pod względem metodologicznym, jak i merytorycznym. Wysokie kompetencje, a także pewna swoboda w przekazywaniu wiedzy z tego zakresu będzie czynnikiem decydującym nie tylko o skuteczności przekazu, ale także o stosunku do przedmiotu, wyrażającego się na przykład chęcią uczęszczania na zajęcia, oraz chęcią pogłębiania wiedzy.

Negatywnym zjawiskiem jest brak wiedzy ponad połowy rodziców (52,9%, 54) na temat osoby prowadzącej przedmiot WDŹ w klasie ich dziecka. Rodzic, w trosce o poziom i jakość edukacji dziecka powinien pełnić niejako funkcję kontrolną, szczególnie w przypadku zagadnienia, gdzie istnieje duże zagrożenie przekazywania informacji niezgodnych z obowiązującym stanem wiedzy- wielokrotnie już wykazywanym w piśmiennictwie. Tak dbałość winna cechować rodzica świadomego i przykładającego wagę do wysokiego poziomu edukacji, w tym edukacji zdrowotnej dziecka.

Lekcje WDŹ były prowadzone przed lub po lekcjach wśród blisko 56,5% (170 osób) respondentów, natomiast w trakcie innych lekcji – około 51,5% (155 osób). Dobrą praktyką jest umiejscawianie zajęć WDŹ pomiędzy innymi przedmiotami. Pozwala to na zmniejszenie odsetka liczby osób nieuczęszczających na lekcje, a także świadczy o traktowaniu przedmiotu WDŹ na równi z innymi przedmiotami.

Ważnym elementem, który powinien być częścią zajęć z zakresu edukacji seksualnej jest możliwość prowadzenia dyskusji, zadawania pytań i wyrażania własnych wątpliwości przez uczniów. Prawie 3/4 (212 osób) respondentów w grupie młodzieży miało taką szansę, natomiast blisko 6% (19 osób) nie mogło prowadzić dyskusji z osobą prowadzącą zajęcia. Osoba prowadząca powinna usprawniać proces porozumiewania się między uczniami. Zaangażowanie młodzieży w dyskusje pozwala na głębsze zrozumienie przez nich tematu, utrwalenie wiedzy, a także rozwinięcie umiejętności wyrażania własnych opinii, argumentacji czy poznanie różnorodności opinii. Dzięki temu uczniowie będą w stanie określić własny punkt widzenia i rozważyć własne postawy.

Uczniowie powinni odgrywać aktywną rolę w organizacji, odbiorze i ocenie lekcji WDŹ. Edukacja seksualna powinna być zorientowana na zaspakajanie potrzeb osób uczestniczących w zajęciach.

Wyniki badania wskazują, iż prawie co druga osoba badana w grupie młodzieży nie ma poczucia, iż w wyniku zajęć WDŹ zdobyła wartościowe informacje. Może to wskazywać na zły sposób prowadzenia zajęć bądź brak odpowiedniego doboru programu i tematów. Osoby deklarujące, iż nie pozyskały wartościowych informacji w czasie zajęć, mogą uznać je za bezwartościowe i w kolejnym roku zrezygnować z udziału w lekcjach. Proces uczenia się przebiega efektywniej w sytuacji, gdy osoby uczące się mają poczucie, iż to czego się uczą jest ważne i przydatne w życiu.

Tab. II. Tabela krzyżowa: Poczucie zdobycia wartościowych informacji na zajęciach WDŹ, a możliwość prowadzenia dyskusji z osobą prowadzącą zajęcia w grupie młodzieży (z wyłączeniem braków danych)

			Czy w trakcie zajęć WDŹ miałeś/łaś możliwość dyskusowania z prowadzącym na temat przedstawianych informacji i wartości?			Ogółem
			TAK	NIE	NIE PAMIĘTAM	
Czy masz poczucie, że dowiedziałeś/łaś się czegoś wartościowego na tych zajęciach?	TAK	Liczebność	134	5	15	154
		Odsetek	63,50%	27,80%	24,20%	52,90%
	NIE	Liczebność	77	13	47	137
		Odsetek	36,50%	72,20%	75,80%	47,10%
Ogółem	Liczebność	211	18	62	291	
	Odsetek	72,50%	6,20%	21,30%	100%	

Źródło: badanie własne; Chi-kwadrat Pearsona = 34,595.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących poczucia zdobycia wartościowych informacji na zajęciach WDŻ w zależności od możliwości prowadzenia dyskusji z osobą prowadzącą zajęcia WDŻ. Wśród respondentów deklarujących możliwość dyskusji ponad 63% (134 osoby) badanych miało poczucie, iż zdobyło wartościowe informacje. W grupie respondentów, którzy nie mieli takiej możliwości – jedynie 28% (5 osób) badanych miało poczucie zdobycia wartościowych informacji w trakcie zajęć (tab. II). Możliwość wymiany poglądów może zwiększać zaangażowanie uczniów w zajęcia, ich zainteresowanie oraz ilość przyswajanych informacji. W trakcie zajęć z edukacji seksualnej osoby prowadzące powinny zarówno przedstawiać fakty, jak i wspierać uczniów w rozwoju właściwych postaw i umiejętności takich jak umiejętność komunikacji, negocjacji, zastanawiania się nad sobą, podejmowania decyzji oraz radzenia sobie z rozwiązywaniem problemów.

Tab. III. Poruszane tematy na zajęciach WDŻ – wg obu grup (z wyłączeniem braków danych)

Odpowiedź	Młodzież (%)	N	Rodzice N (%)
Budowa mojego ciała/Budowa ciała płci dziecka	218 (76,5)		52 (51,5)
Budowa ciała osoby przeciwnej płci	208 (73)		58 (57,4)
Wiedza o dojrzewaniu	240 (84,2)		83 (82,2)
Wiedza na temat higieny intymnej	140 (49,1)		64 (63,4)
Informacje o seksualności	199 (69,8)		70 (69,3)
Wiedza o antykoncepcji	217 (76,1)		82 (81,2)
Wiedza o naturalnych metodach planowania rodziny	163 (57,2)		69 (68,3)
Informacje dotyczące ciąży	160 (56,1)		71 (70,3)
Informacje o chorobach przenoszonych drogą płciową	211 (74)		81 (80,2)
Informacje o rodzinie, związkach	205 (71,9)		63 (62,4)
Informacje o przemocy seksualnej i asertywności	122 (42,8)		71 (70,3)
Przekazywana wiedza nie dotyczyła edukacji seksualnej	30 (10,5)		
Ogółem	285 (100)		101 (100)

Źródło: badanie własne

Według grupy młodzieży najczęściej poruszonymi tematami w trakcie zajęć WDŻ były dojrzewanie (84,2%, 240 osób), budowa ciała (76,5%, 218 osób), antykoncepcja (76,1%, 217 osób), informacje o rodzinie, związkach (71,9%, 205 osób). Według grupy rodziców najczęściej poruszonymi tematami w trakcie zajęć WDŻ były dojrzewanie (82,2%, 83 osoby), antykoncepcja (81,2%, 82 osoby), ciąża (70,3%, 71 osób) oraz przemoc seksualna i asertywność (70,3%, 71 osób) (tab. III). Można zauważyć, iż niektórzy rodzice mylnie zakładają, iż tematy przemocy seksualnej i asertywności są odpowiednio często poruszane na lekcjach WDŻ. Sytuacja, w której rodzicom brakuje wiedzy na temat tematów poruszanych w czasie lekcji WDŻ w szkole bądź zakładają, iż temat jest omawiany, mogą nie rozmawiać o wybranych kwestiach w domu. Dzieci tych rodziców mogą nie otrzymać odpowiednich treści w tym zakresie ani w domu, ani w szkole, co w dalszej perspektywie może negatywnie wpłynąć na podejmowane przez nich decyzje i zachowania, w tym zachowania zdrowotne.

Tab. IV. Tabela krzyżowa: Potrzeba prowadzenia zajęć WDŻ w zależności od płci

			Płeć		Ogółem
			Kobieta	Mężczyzna	
Czy Twoim zdaniem zajęcia takie jak WDŻ (prowadzone przez odpowiednie osoby) są potrzebne?	TAK	Liczebność	194	78	272
		Odsetek	71,30%	28,70%	100,00%
	NIE	Liczebność	25	34	59
		Odsetek	42,40%	57,60%	100,00%
Ogółem		Liczebność	219	112	331
		Odsetek	66,20%	33,80%	100,00%

Źródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 18,151.

W opinii większości badanej młodzieży (81%) istnieje potrzeba prowadzenia (przez odpowiednie osoby) zajęć takich jak WDŻ. Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących potrzeby prowadzenia zajęć WDŻ w ocenie młodzieży w zależności od płci (tab. IV). Wśród respondentów widzących potrzebę tego typu zajęć wyraźnie dominowały kobiety (71,3%). W grupie respondentów niezauważających takiej potrzeby przeważali mężczyźni (57,6%). Informacja ta może być pomocna osobom prowadzącym zajęcia. Nastawienie uczniów i uczennic do udziału w lekcjach jest czynnikiem, który należy brać pod uwagę podczas planowania i przeprowadzania lekcji. Pozytywne nastawienie zwiększa efektywność procesu nauczania i uczenia się.

Tab. V. Tabela krzyżowa: Poziom edukacyjny, na którym zdaniem obu grup respondentów powinna rozpoczynać się edukacja seksualna dostosowana do wieku (z wyłączeniem braków danych)

Poziom edukacyjny, na którym powinna rozpocząć się edukacja seksualna dostosowana do wieku		Grupa badana		Ogółem	
		Młodzież	Rodzice		
Przedszkolny	Liczebność	4	11	15	
	Procent	1,2	10,8	3,4	
Podstawowy – klasy I-III	Liczebność	18	11	29	
	Procent	5,4	10,8	6,6	
Podstawowy – klasy IV-VI	Liczebność	166	47	213	
	Procent	49,4	46,1	48,6	
Gimnazjalny	Liczebność	117	26	143	
	Procent	34,8	25,5	32,6	
Ponadgimnazjalny (liceum/technikum)	Liczebność	16	5	21	
	Procent	4,8	4,9	4,8	
Edukacja seksualna nie powinna być prowadzona w szkole	Liczebność	15	2	17	
	Procent	4,5	2	3,9	
Ogółem		Liczebność	336	102	438
		Procent	100	100	100

Źródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 28,042.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących poziomu edukacyjnego, na którym powinna rozpoczynać się edukacja seksualna dostosowana do wieku, a grupą respondentów. Największy odsetek respondentów w obu grupach uważa, iż powinna się ona rozpoczynać na poziomie klas IV-VI szkoły podstawowej - 48,6% (213 osób) oraz gimnazjum - 32,6% (143 osoby). Blisko 4,5% (15 osób) uczniów oraz około 2% (2 osoby) rodziców jest zdania, iż edukacja seksualna nie powinna być prowadzona w szkole (tab. V).

Rozwój seksualności człowieka, a tym samym jego wychowanie seksualne, rozpoczyna się w momencie urodzenia. Dzieci od czwartego roku życia interesują się sprawami rozmnażania i niejednokrotnie zadają pytania takie jak: „Skąd się biorą dzieci?”. Zalecenia WHO wskazują, iż edukację seksualną dostosowaną do wieku czy rozwoju psychoseksualnego należy rozpoczynać od najmłodszych lat [2].

Tab. VI. Poziom edukacyjny, na którym powinna rozpoczynać się edukacja seksualna dostosowana do wieku, a potrzeba prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej wg grupy młodzieży (z wyłączeniem braków danych)

Poziom edukacyjny, na którym powinna rozpocząć się edukacja seksualna dostosowana do wieku:	Potrzeba prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej		
	Tak N (%)	Nie N (%)	Ogółem N (%)
Przedszkolnym	4 (1,5)		4 (1,2)
Podstawowym – klasy I-III	13 (4,8)	4 (6,5)	17 (5,1)
Podstawowym – klasy IV-VI	148 (54,4)	18 (29,0)	166 (49,7)
Gimnazjalnym	93 (34,2)	23 (37,1)	116 (34,7)
Średnim (liceum/technikum)	13 (4,8)	3 (4,8)	16 (4,8)
Edukacja seksualna nie powinna być prowadzona w szkole	1 (0,4)	14 (22,6)	15 (4,5)
Ogółem	272 (100)	62 (100)	334 (100)

Źródło: badanie własne

Młodzież widząca potrzebę prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej jednocześnie uważa, iż powinna się ona rozpoczynać na wcześniejszych etapach edukacyjnych, niż respondenci i respondenci niezauważający tej potrzeby. Blisko 1,5% (4 osoby) respondentów w tej grupie uważa, iż zajęcia powinny zaczynać się w wieku przedszkolnym, prawie 5% (13 osób) – w klasach I-III szkoły podstawowej oraz najwyższy odsetek, około 55% (148 osób) – w klasach IV-VI szkoły podstawowej. Inaczej kształtuje się sytuacja w grupie uczniów, którzy nie widzą potrzeby zajęć z edukacji seksualnej w szkole. W opinii blisko 37% (23 osoby) respondentów zajęcia typu WDŻ powinny rozpoczynać się dopiero w gimnazjum bądź w klasach IV-VI szkoły podstawowej – 29% (18 osób), (tab. VI).

Zdaniem większości badanych w obu grupach tzn. młodzieży i rodziców (blisko 67%, odpowiednio 220 i 65 osób), zajęcia z edukacji seksualnej powinny odbywać się zarówno w grupach jednorodnych płciowo jak i mieszanych. Jedynie 12% (51 osób) ogółu badanych uważa, iż powinny odbywać się wyłącznie w grupach mieszanych pod względem płci. W opinii 22% (94 osoby) ogółu respondentów zajęcia powinny odbywać się wyłącznie w grupach jednorodnych płciowo, czyli oddzielnie dla chłopców i dziewczyn. Zajęcia z edukacji seksualnej powinny uwzględniać wrażliwość płciową, a więc metody nauczania powinny odzwierciedlać potrzeby i zainteresowania uczniów i uczennic uzależnione od płci. Podział części lekcji ze względu na płeć, a także nauczanie przez nauczyciela i nauczycielkę należą do dobrych praktyk.

Tab. VII. Tabela krzyżowa: Model edukacji seksualnej w zależności od badanej grupy

Model edukacji seksualnej		Grupa badana		Ogółem
		Młodzież	Rodzice	
Restrykcyjny, czyli wychowanie do czystości (abstynencji seksualnej)	Liczebność	19	6	25
	Procent	5,7%	6,5%	5,9%
Permisywny, czyli biologiczna edukacja seksualna (wiedza obiektywna, bez narzucania modelu postępowania)	Liczebność	158	18	176
	Procent	47,6%	19,6%	41,5%
Złożona edukacja seksualna zawierająca oba powyższe podejścia (wartość ważna w życiu człowieka, ale nierozzerwalnie związana z innymi wartościami)	Liczebność	155	68	223
	Procent	46,7%	73,9%	52,6%
Ogółem	Liczebność	332	92	424
	Procent	100%	100%	100%

Źródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 23,861.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących modelu edukacji seksualnej, który powinien być prowadzony w szkołach w zależności od grupy respondentów (tab. VII). W grupie młodzieży zdania są mniej więcej po równo podzielone pomiędzy model permisywny – 47,6% (158 osób) respondentów oraz model złożonej edukacji seksualnej – 46,7% (155 osób) respondentów. Natomiast prawie 74% (68 osób) respondentów w grupie rodziców preferuje model złożonej edukacji seksualnej. Może to wynikać z faktu, iż dorosłe osoby, posiadające już potomstwo, znacznie większą uwagę przywiązują do znaczenia uczuć i emocji w tworzeniu związków w stosunku do młodzieży. Chcieliby, aby ich potomstwu przekazywano nie tylko wiedzę biologiczną, ale również podkreślano znaczenie miłości i przyjaźni w życiu każdego człowieka. Młodzi ludzie mogą jeszcze nie dostrzegać sensu poruszania tego typu tematyki w warunkach szkolnych. Warto podkreślić, iż edukacja seksualna jest w istotnie związana ze środowiskiem życia uczniów, a także jest zorientowana na określone grupy docelowe. Powinna ona kłaść nacisk na potrzeby uczniów, którzy mogą się różnić między sobą ze względu na pochodzenie społeczne i kulturowe.

Tab. VIII. Tabela krzyżowa: Modele edukacji seksualnej, które zdaniem młodzieży powinny być prowadzone w szkole w zależności od poczucia potrzeby prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej (z wyłączeniem braków danych).

Model edukacji seksualnej		Potrzeba prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej		Ogółem
		Tak	Nie	
Restrykcyjny, czyli wychowanie do czystości (abstynencji seksualnej)	Liczebność	11	8	19
	Procent	4,0%	13,8%	5,8%
Permisywny, czyli biologiczna edukacja seksualna (wiedza obiektywna, bez narzucania modelu postępowania)	Liczebność	128	30	158
	Procent	47,1%	51,7%	47,9%
Złożona edukacja seksualna zawierająca oba powyższe podejścia (wartość ważna w życiu człowieka, ale nierozzerwalnie związana z innymi wartościami)	Liczebność	133	20	153
	Procent	48,9%	34,5%	46,4%
Ogółem	Liczebność	272	58	330
	Procent	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 23,861.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących modelu edukacji seksualnej, który powinien być prowadzony w szkołach w zależności od poczucia potrzeby prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej w opinii ucznia. Wśród osób preferujących restrykcyjny model edukacji seksualnej blisko 14% (8 osób) respondentów uważa, iż nie ma potrzeby prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej, a około 4% (11 osób) zauważa taką potrzebę. Natomiast wśród osób popierających model złożonej edukacji seksualnej około 49% (133 osoby) widzi potrzebę prowadzenia zajęć z edukacji seksualnej, natomiast blisko 34% (20 osób) jej nie zauważa (tab. VIII).

Tab. IX. Tabela krzyżowa: Model edukacji seksualnej w zależności od deklarowanego stosunku do religii

Model edukacji seksualnej		Stosunek do religii					Ogółem
		Jestem wierzący/a oraz praktykujący/a	Jestem wierzący/a, ale nie praktykujący/a	Jestem ateistą, ale uprawiam praktyki religijne	Jestem ateistą i nie uprawiam praktyk religijnych	Odmowa odpowiedzi	
Restrykcyjny, czyli wychowanie do czystości (abstynencji seksualnej)	Liczebność	16	2	0	1	0	19
	Procent	12,6%	1,9%	0,0%	2,3%	0,0%	0,058
Permisywny, czyli biologiczna edukacja seksualna (wiedza obiektywna, bez narzucania modelu postępowania)	Liczebność	55	49	10	23	18	1,55
	Procent	43,3%	46,2%	58,8%	52,3%	53,1%	0,474
Złożona edukacja seksualna zawierająca oba powyższe podejścia (wartość ważna w życiu człowieka, ale nierozdzielnie związana z innymi wartościami)	Liczebność	56	55	7	20	15	153
	Procent	44,1%	51,9%	41,2%	45,5%	46,9%	0,468
Ogółem	Liczebność	127	106	17	44	33	3,27
	Procent	100%	100%	100%	100%	100%	1

Źródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 20,091.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących modelu edukacji seksualnej, który zdaniem ucznia powinien być prowadzony w szkołach w zależności od jego stosunku do religii (tab. IX). Wśród osób wierzących oraz praktykujących restrykcyjny model edukacji seksualnej preferuje blisko 13% (16 osób) respondentów. Wśród osób deklarujących się jako ateści znacznie przeważają osoby będące zwolennikami permisywnej edukacji seksualnej – 52% (23 osoby). Może to świadczyć o tym, iż niejednokrotnie osoby wierzące i praktykujące starają się żyć zgodnie z nauką kościoła, do którego należą. Prawdopodobny wydaje się fakt, iż w opinii tych osób szkoła również powinna przekazywać wiedzę i światopogląd głoszony przez kościół, do którego należą. Osoby deklarujące się jako ateści częściej uważają, iż szkoła powinna przekazywać wyłącznie wiedzę biologiczną, opartą na faktach naukowych, a także neutralną światopoglądowo.

Tab. X. Tabela krzyżowa: Model edukacji seksualnej w zależności od deklarowanego stosunku do homoseksualizmu

Model edukacji seksualnej		Stosunek do homoseksualizmu				Ogółem
		Nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować	Jest wprawdzie odstępstwem od normy, lecz należy go tolerować	Jest rzeczą normalną (naturalną)	Odmowa odpowiedzi	
Restrykcyjny, czyli wychowanie do czystości (abstynencji)	Liczebność	13	5	0	1	19
	Procent	68,4%	26,3%	0,0%	5,3%	100,0%
Permisywny, czyli biologiczna edukacja seksualna (wiedza obiektywna, bez	Liczebność	29	80	35	13	157
	Procent	18,5%	51,0%	22,3%	8,3%	100,0%
Złożona edukacja seksualna zawierająca oba powyższe podejścia	Liczebność	20	89	31	14	154
	Procent	13,0%	57,8%	20,1%	9,1%	100,0%
Ogółem	Liczebność	62	174	66	28	330
	Procent	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Zródło: badanie własne. Chi-kwadrat Pearsona = 35,557.

Na poziomie istotności $p < 0,05$ stwierdzono różnice istotne statystycznie w rozkładzie odpowiedzi dotyczących modelu edukacji seksualnej, który zdaniem ucznia powinien być prowadzony w szkołach w zależności od jego stosunku do homoseksualizmu (tab. X). Wśród osób popierających restrykcyjny model edukacji seksualnej, aż 70% (13 osób) respondentów jest zdania, iż homoseksualizm nie jest rzeczą normalną i nie wolno go tolerować. Wśród zwolenników modelu permisywnego oraz złożonej edukacji seksualnej wyraźnie dominują osoby uważające, iż homoseksualizm jest wprawdzie odstępstwem od normy, lecz należy go tolerować – odpowiednio 51% (80 osób) i 57,8% (89 osób). W tych dwóch grupach blisko co piąty uczeń jest zdania, iż homoseksualizm jest czymś normalnym (naturalnym). Potwierdza się obserwacja, iż osoby o bardziej restrykcyjnych czy konserwatywnych poglądach widzą mniejszą rolę szkoły w edukacji seksualnej. Edukacja seksualna powinna obejmować współpracę z rodzicami w celu stworzenia korzystnego środowiska nauczania i uczenia się. Zaangażowani rodzice to rodzice, którzy posiadają informację na temat rozpoczęcia lekcji edukacji seksualnej, mający przestrzeń na wyrażanie życzeń oraz zastrzeżeń. Szkoła i rodzice powinni wzajemnie wspierać się w procesie wychowania seksualnego uczniów.

Rodzice bądź opiekunowie prawni mają możliwość otrzymania od szkoły informacji takich jak, tematyka poruszana w trakcie zajęć, kompetencje prowadzącego zajęcia, liczba i rozłożenie godzin. Rodzice mają również prawo uczestniczyć w procesie ustalania sposobu realizacji zajęć WDŻ w trakcie zorganizowanych spotkań. Wyniki badania wskazują, iż jedynie około 34% (34 osoby) rodziców kiedykolwiek wyraziło zainteresowanie programem nauczania WDŻ w szkole ich dziecka. Brakuje natomiast informacji, w jakim stopniu byli oni zainteresowani tym programem i czy uczestniczyli w rozmowach przy jego planowaniu. O niskim stopniu tego zainteresowania może świadczyć fakt, iż spośród osób, które deklarowały

zainteresowanie programem nauczania WDŻ w szkole dziecka, aż 38,2% (13 osób) respondentów nie wiedziało kto był osobą prowadzącą te zajęcia i jakie posiadała kwalifikacje.

W mediach niejednokrotnie pojawiają się informacje, że rodzice nie chcą edukacji seksualnej w szkołach, ponieważ ich zdaniem prowadzi ona do przyspieszenia inicjacji seksualnej ich dzieci.

W opinii prawie 60% (59 osób) badanych rodziców edukacja seksualna nie przyspiesza momentu inicjacji seksualnej. Odmienny pogląd ma blisko 14% (14 osób) osób ankietowanych, natomiast zdania w tym zakresie nie ma około 28% (29 osób) badanych rodziców. Prezentowane wyniki wskazują, iż rodzice w większości nie obawiają się, iż zajęcia z edukacji seksualnej spowodują u ich dzieci przyspieszenie momentu inicjacji seksualnej.

Dyskusja

Młodzież posiada liczne informacje na temat seksualności, nie zawsze są one zgodne z prawdą, niejednokrotnie wśród młodych osób panują mity i stereotypy przekazywane pomiędzy sobą. Zadaniem szkoły jest przekazanie młodzieży rzetelnej, tzn. opartej na wynikach badań naukowych, wiedzy o seksualności. Dostępne polskie badania wskazują na to, iż szkoła nie jest głównym źródłem informacji o seksualności dla młodzieży. W badaniu własnym, najczęściej wskazywanymi źródłami wiedzy uczniów o seksualności byli koledzy i koleżanki (62%) oraz portale internetowe (61%). Szkołę zadeklarowało jedynie 43% uczniów. Badanie Instytutu Badań Edukacyjnych (IBE) wykazało, iż nauczyciel jest drugim w kolejności głównym źródłem wiedzy w tym zakresie (38%), zaraz po gronie rówieśniczym (56%) [8]. Jest to niezwykle ważna informacja, ponieważ znając źródła wiedzy młodzieży, osoby prowadzące zajęcia mają możliwość korygowania błędnych informacji, usystematyzowania oraz poszerzenia wiedzy. Szkoła, poza przekazaniem informacji, ma również możliwość kształtowania właściwych postaw oraz rozwijania umiejętności. Rówieśnicy nie stanowią źródła o charakterze *evidence based*, prawdopodobnie posiadają oni informacje z Internetu (forów internetowych, blogów), a także filmów i filmików, w tym pornograficznych. wobec czego młodzież w oparciu o błędne informacje może podejmować zachowania antyzdrowotne i mieć przekłamany obraz ludzkiej seksualności. W badaniu własnym, jak i w badaniu IBE potwierdza się, iż rodzice nie postrzegają grona rówieśniczego oraz źródeł internetowych jako źródeł wiedzy o seksualności.

Całkowity brak edukacji seksualnej w szkole wg badania własnego dotyczy 9,5% ankietowanej młodzieży, natomiast około 14% respondentów wg badania Grupy Ponton z 2014r. [9].

Zajęcia z edukacji seksualnej najczęściej odbywały się w gimnazjum. Z badania własnego wynika, iż blisko 58% ankietowanych miało zajęcia z edukacji seksualnej w gimnazjum, natomiast badanie Grupy Ponton wskazuje na 94% [9]. Badanie IBE wykazało, iż niemal 60% 18-latków odpowiedziało, że zajęcia WDŻ były organizowane w ich szkole podstawowej i bardzo zbliżony odsetek – w szkole ponadgimnazjalnej. W gimnazjach dostępność zajęć WDŻ była znacznie większa (90%) [8]. Dane Ministerstwa Edukacji Narodowej (MEN) z 2011 r. pokazują, że odsetek osób uczęszczających na zajęcia w szkole podstawowej wyniósł 71%, w gimnazjum - 75%, w liceum ogólnokształcącym – 36%, w liceum profilowanym – 46%, w technikum – 50%. Przedmiot WDŻ był realizowany w 80% polskich szkół [10]. Wyniki potwierdzają, iż przedmiot nie jest realizowany we wszystkich szkołach tak jak każdy inny przedmiot. Może to świadczyć zarówno o trudnościach, które pojawiają się na drodze organizacji WDŻ bądź o nietraktowaniu przedmiotu na równi z innymi przedmiotami.

Wśród osób prowadzących zajęcia WDŻ w szkole poza nauczycielem geografii (38%), wyraźnie dominowały osoby z zewnątrz szkoły – 22%, pedagog – 22% oraz

nauczyciel biologii – 21%, natomiast katecheta prowadził zajęcia dla blisko 7% ankietowanych. Badanie IBE pokazało, że WDŻ w szkole ponadgimnazjalnej najczęściej uczyli nauczyciele uczący również innego przedmiotu (47%), w szczególności biologii (38%), wychowania fizycznego (13%), historii (12%) czy wiedzy o społeczeństwie (10%). W dalszej kolejności podawano nauczyciela nieuczącego innego przedmiotu (30%), pedagoga (17%), psychologa (7%), specjalistę spoza szkoły (7%) [8]. Według badania Grupy Ponton zajęcia najczęściej prowadził nauczyciel przedmiotów takich jak biologia, przyroda, ekologia (31%), historia, wiedza o społeczeństwie, wiedza o kulturze, zajęcia artystyczne (20%), WDŻ (16%) i religia (12%) [9]. Badanie *Izdebskiego* z 2004 r. wykazało, iż nauczyciele prowadzący zajęcia WDŻ najczęściej deklarowali ukończenie kierunków takich jak pedagogika, psychologia i socjologia (31%), biologia (16,1%), filologia (14,5%) oraz inne kierunki humanistyczne (12%). Uprawnionych do prowadzenia zajęć WDŻ z racji ukończonych kursów kwalifikacyjnych było blisko 43,8%, z tytułu studiów podyplomowych 37,2%, wyższych studiów magisterskich 2,1%. Około 28,5% (69 osób) nauczycieli nie posiadało odpowiednich kwalifikacji do prowadzenia tego typu zajęć [12]. Według danych MEN, aż 3 722 spośród 14 578 nauczycieli prowadzących WDŻ nie posiadało kwalifikacji do jego nauczania [10].

Jak pokazują powyższe dane, przekrój osób prowadzących WDŻ jest bardzo szeroki, nie zawsze są to osoby kompetentne i preferowane przez uczniów. Wzięcie pod uwagę opinii uczniów może zwiększyć odsetek osób uczestniczących w zajęciach. Jak wykazało badanie IBE ponad połowa badanych 18-latków uważa, przedmiot dot. seksualności człowieka najlepiej, aby prowadził specjalista spoza szkoły, na przykład psycholog, lekarz, edukator seksualny (54%). Blisko 38% badanych wskazało osobę ze szkoły. Psychologa lub pedagoga szkolnego wskazało 14% respondentów. Możliwość szkoły decydują o tym kto poprowadzi WDŻ. Obecność specjalistów spoza szkoły na zajęciach może podnosić atrakcyjność zajęć prowadzonych przez nauczyciela [8].

Podczas zajęć możliwość dyskusowania miało 72% respondentów. W badaniu Grupy Ponton – aż 40% badanych nie miało takiej możliwości [9]. Może to wynikać z tego, kto i z jakim wykształceniem prowadził zajęcia z edukacji seksualnej. W badaniu IBE młodzież wskazuje, iż możliwość dyskusowania i nieskrępowanego wyrażania własnych opinii, a także otwartość nauczyciela na wszelkie pytania młodzieży są niezwykle istotne podczas zajęć [8]. Prawdopodobne wydaje się, iż wykształcenie i kompetencje nauczyciela wpływają na sposób prowadzenia zajęć, poczucie bezpieczeństwa młodzieży w ich trakcie oraz możliwość swobodnego wyrażania własnych poglądów i zadawania pytań osobie prowadzącej zajęcia.

Najczęściej poruszonymi tematami w czasie zajęć WDŻ były w badaniu własnym wiedza o dojrzewaniu (84%), budowa ciała płci respondenta (77%) oraz antykoncepcja (76%). Tematy pokrywają się z wynikami badania Grupy Ponton. Wykazały one, iż najczęściej poruszonymi tematami były: dojrzewanie (78%), budowa ciała swojej płci (72%), budowa ciała płci przeciwnej (64%), rodzina i związki (62%) oraz antykoncepcja i naturalne metody planowania rodziny (52%) [9]. Najczęściej poruszane tematy wg badania IBE to również budowa narządów płciowych (93%), zmiany organizmu okresu dojrzewania (91%), choroby przenoszone drogą płciową (88%), metody zapobiegania ciąży (83%), prawo do wzajemnego szacunku (81%) oraz wartości rodzinne (80%) [8]. Wymienione tematy należą również do tematów omawianych w ramach przedmiotów takich jak Biologia. Cieszy fakt, iż tego typu informacje przekazywane są niezwykle często młodzieży podczas lekcji WDŻ. Należy zwrócić szczególną uwagę na rzetelność podawanych informacji oraz efektywność procesu nauczania/uczenia się. O ich niesatysfakcjonującej jakości może świadczyć fakt, iż blisko 39% 18-letnich chłopców wierzy, iż w wyniku stosunku przerwano przed wytryskiem nie można zajść w ciążę, blisko 31% 18-letnich kobiet nie wie na czym polega

mechanizm działania tabletek i plastrów hormonalnych, a blisko 70% badanej młodzieży nie wie w jakim narzędziu prawidłowo dochodzi do zapłodnienia [8].

Do najrzadziej poruszanych tematów w badaniu własnym należą: choroby przenoszone drogą płciową (74%), rodzina, związki (72%), przemoc seksualna i asertywność (43%); wg IBE: przebieg aborcji i jej skutki (46%), masturbacja (42%), zalecenia zdrowotne – ciąża (41%), życie seksualne jako źródło satysfakcji (38%), przebieg stosunku (35%) [8]. Wymieniane tematy są również często pomijane w wychowaniu seksualnym w domu. Młodzież pozostaje osamotniona w tym zakresie, poszukuje informacji wśród rówieśników bądź w Internecie, niejednokrotnie trafiając na strony zawierające treści pornograficzne.

Zajęcia WDŻ nie są obligatoryjne, dlatego jeżeli odbywają się w nieodpowiednich godzinach (zbyt wcześnie, bądź zbyt późno), istnieje ryzyko, że skorzysta z nich mniej osób. W badaniu własnym zajęcia odbywały się przed lub po lekcjach w przypadku blisko 57% ankietowanych, w badaniu Pontonu - 52% uczniów szkół podstawowych, 22% uczniów gimnazjów i 33% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W trakcie innych lekcji (w ramach planu zajęć) WDŻ odbywało się w przypadku 52% wg badania własnego oraz 39% uczniów szkół podstawowych, 71% uczniów gimnazjów i 38% uczniów szkół ponadgimnazjalnych wg badania Grupy Ponton [9]. Blisko 44% 18-latków zgadza się ze stwierdzeniem, iż zajęcia odbywały się w mało dogodnych godzinach w badaniu IBE [8].

Poczucie zdobycia wartościowych informacji w czasie zajęć z edukacji seksualnej pokazuje pośrednio poziom i efektywność ich przeprowadzenia. Jedynie ok. 53% respondentów w badaniu własnym deklaruje, iż otrzymało wartościową wiedzę. W badaniu Grupy Ponton z 2009 r. ten odsetek jest jeszcze niższy i wynosi 44% [11]. Natomiast w badaniu z 2014 r., aż 79,1% respondentów zadeklarowało, iż wiedza zdobyta w czasie WDŻ nie miała wpływu na podejmowane przez nich decyzje. Świadczy to bardzo negatywnie o jakości prowadzonych zajęć [9]. W badaniu IBE 74% 18-latków zgodziło się ze stwierdzeniem, iż informacje przekazywane na zajęciach w szkole ponadgimnazjalnej były przydatne, a także aż 39% zgodziło się z tym, że tematy zajęć nie odpowiadały ich potrzebom [8]. Zaprezentowane wyniki mogą świadczyć o tym, iż młodzież uznaje treści przekazywane na lekcjach WDŻ za pożyteczne, ale nie do końca odpowiadające im potrzebom i nie mające realnego wpływu na podejmowane przez nich decyzje. Warto rozważyć przed rozpoczęciem lekcji WDŻ wykonanie badania potrzeb wśród grupy odbiorców, aby poznać oczekiwania, treści i umiejętności, które młodzież uznaje za najbardziej potrzebne i wartościowe. Wartościowe może okazać się przeprowadzenie ewaluacji pod koniec roku szkolnego, aby sprawdzić na ile osobie prowadzącej udało się zaspokoić potrzeby grupy i mieć możliwość nanieśnięcia poprawek oraz dodania odpowiednich treści w kolejnym roku szkolnym.

Młodzi ludzie w Polsce często nie mają w szkole dostępu do rzetelnej, pełnej i neutralnej światopoglądowo wiedzy z zakresu seksualności człowieka. Rodzina również często nie spełnia swojego obowiązku wychowania seksualnego młodego człowieka. Zdarza się, że rodzice przesuują odpowiedzialność za ten obszar edukacji na system nauczania.

Badanie własne wykazało, iż większość ankietowanych opowiada się za edukacją seksualną w szkołach, a jedynie 2% ankietowanych w grupie rodziców uważa, iż nie powinna być ona prowadzona w szkole.

Z badań przeprowadzonych przez *Izdebskiego* wynika, iż 91,8% dorosłych Polaków jest zdania, że zajęcia z edukacji seksualnej w szkole są potrzebne i od kilku lat ten odsetek ma tendencję wzrostową [12].

Badanie Grupy Ponton wykazało, że 89% respondentów widzi potrzebę edukacji seksualnej w szkołach, 6% nie ma zdania, natomiast 5% nie zauważa tej potrzeby [9].

Badanie IBE wykazało, iż zdecydowana większość 18-latków (87%) uważa, że zajęcia dotyczące rozwoju psychoseksualnego i seksualności człowieka powinny odbywać się w szkole. Niemal identyczny – 88% – odsetek rodziców uważa tak samo [8].

Badania nastawienia rodziców wobec edukacji seksualnej w szkołach były prowadzone także w Kanadzie. Zdaniem rodziców szkoły powinny odgrywać kluczową rolę w zdrowotnej edukacji seksualnej dzieci. Ponad 85% rodziców zgodziło się ze stwierdzeniem, iż „edukacja seksualna powinna być prowadzona w szkołach”. Znaczna część tych rodziców popiera zagwarantowanie dzieciom i młodzieży informacji z zakresu szeroko pojętego zdrowia seksualnego, w tym dojrzewania płciowego, rozmnażania, zdrowych relacji, zapobiegania infekcjom przenoszonym drogą płciową, abstynencji, antykoncepcji, orientacji seksualnych, a także przemocy seksualnej [13].

Przeprowadzone badanie własne wykazało, iż w opinii większości (46%) badanych rodziców edukacja seksualna dostosowana do wieku powinna rozpocząć się na poziomie klas IV-VI szkoły podstawowej, tj. 10-11 r.ż. Prawie 11% respondentów uważa, iż zajęcia powinny zostać wprowadzone w wieku przedszkolnym. IBE wyodrębniło poszczególne tematy pytając rodziców kiedy powinni zostać one wprowadzone do programu nauczania. W opinii rodziców zdecydowanie najlepsze dla większości tematów są szkoła podstawowa klasy 4-6 oraz gimnazjum. Pewna część tematów, jak np. przebieg stosunku seksualnego, zagadnienia związane z ciążą i porodem czy kwestie aborcji, część rodziców wskazywała jako te, które powinny być poruszone dopiero w szkole ponadgimnazjalnej (od 20% do 30% respondentów). Jednak większość rodziców optuje za podjęciem ich wcześniej. Rodzice oddzielają tematy, które powinny pojawić się wcześniej (klasy 4-6), jak rozwój biologiczny, zamiany rozwojowe, ale też emocje i relacje, od tematów związanych z ciążą, zapobieganiem ciąży, zachowaniem seksualnym, popędem, wstrzemięźliwością, które powinny wystąpić na poziomie gimnazjum [8].

Ostatnie kanadyjskie badanie wykazało, że 92% rodziców zdecydowanie zgadza się lub zgadza się, że edukacja seksualna powinna być zapewniona w szkołach, a 91% badanych uważa, że edukacja seksualna dostosowana do wieku i poziomu rozwoju powinna rozpocząć się przed 14-15 r.ż. [13].

Przytoczone powyżej badania młodych osób jasno pokazały, że młodzież chce edukacji seksualnej w szkole. Jedynie 4,5% uczniów w przeprowadzonym badaniu własnym sądzi, iż edukacja seksualna nie powinna być prowadzona w szkole. Większość badanych jest zdania, iż powinna się ona rozpocząć na poziomie klas IV-VI szkoły podstawowej (45%) bądź gimnazjum (35%).

Wyniki badania CBOS wskazują, iż ponad co drugi badany jest zdania, iż wiedza przekazywana w szkole nie jest wystarczająca. Blisko 3/4 respondentów uznało, iż lekcje z zakresu edukacji seksualnej powinny być obowiązkowe. Niepokojący jest fakt, iż około 11,8% badanych uważa za prawdziwe zdanie: „Podczas pierwszego w życiu kontaktu seksualnego nie można zajść w ciążę, a zatem nie ma potrzeby stosowania wówczas środków antykoncepcyjnych”, co wskazuje na braki w zakresie elementarnej wiedzy [12]

Badanie młodzieży licealnej w Kanadzie wykazało, iż 92% respondentów zgodziło się, że „edukacja seksualna powinna być zapewniona w szkole”, a następujące tematy oceniono jako „bardzo ważne”: dojrzewanie, rozmnażanie płciowe, bezpieczeństwo osobiste, przemoc seksualna, podejmowanie decyzji o podejmowaniu zachowań seksualnych w relacjach randkowych, antykoncepcja, bezpieczniejsze zachowania seksualne i infekcje przenoszone drogą płciową [13].

Przytoczone wyniki pokazują, iż większość młodzieży i ich rodziców jest zdania, iż edukacja seksualna powinna odbywać się w szkole. Jest to niezwykle istotne, aby edukacja formalna w tym zakresie uzupełniała edukację nieformalną prowadzoną przez rodziców. Sformalizowana edukacja seksualna pozwala na dotarcie do większości grup docelowych. Młode osoby odczuwają potrzebę miłości i zrozumienia w środowisku społecznym, w którym codziennie przebywają. Jednocześnie należy im dostarczyć określoną wiedzę, postawy i

umiejętności. W tym zakresie istotną rolę odgrywają specjaliści, w szczególności edukujący w szkole.

Wnioski

Na podstawie uzyskanych wyników i dyskusji można sformułować następujące wnioski:

1. Wiedza o seksualności i zajęcia dotyczące rozwoju psychoseksualnego i seksualności człowieka są uznane za potrzebne zarówno przez badaną młodzież jak i rodziców. Obecnie prowadzony przedmiot Wychowanie do życia w rodzinie nie stanowi głównego źródła wiedzy o seksualności dla badanej młodzieży, wiedza uzyskana podczas zajęć nie została uznana za wartościową, co może świadczyć o niesatysfakcjonującej jakości prowadzonych lekcji. Konieczne jest podjęcie działań mających na celu realizację obowiązku prowadzenia przedmiotu WDŻ zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi oraz dostosowanie programu nauczania do zaleceń Światowej Organizacji Zdrowia. Szczególnie istotne jest przygotowanie kadry pedagogicznej do realizacji tego zadania, w celu zapewnienia odpowiedniej jakości zajęć, wyrażającej się przekazywaniem wiedzy o charakterze *evidence based*.
2. Edukacja w zakresie seksualności człowieka powinna być prowadzona dwutorowo - zarówno w grupie dzieci, jak i rodziców. Takie postępowanie, wobec deklarowanego uznania dla wiedzy w tym zakresie może nieść ze sobą największe korzyści zdrowotne. Szkoła powinna współpracować z młodzieżą i rodzicami w zakresie prowadzenia edukacji seksualnej, dzięki czemu będzie ona w większym stopniu odpowiadała na potrzeby obu grup. Należy również podjąć działania mające na celu wzrost zainteresowania rodziców wychowaniem seksualnym ich dzieci, a także zwiększenie ich kompetencji merytorycznych i komunikacyjnych w tym obszarze.
3. Osoby prowadzące przedmiot WDŻ powinny posiadać odpowiednią wiedzę i umiejętności w omawianym zakresie. Należy zminimalizować odsetek osób nie posiadających kompetencji do nauczania WDŻ w szkołach. Poglądy nauczyciela nie powinny mieć wpływu na treści przekazywane w trakcie zajęć.
4. Konieczna jest edukacja, mająca na celu wskazywanie młodzieży wiarygodnych źródeł informacji na temat seksualności człowieka.

Bibliografia

1. Flatow E. Zdrowie seksualne w postawach i zachowaniach studentów. Studium porównawcze na przykładzie Polski i Francji. Praca doktorska. Promotor: prof. dr hab. M. Chomczyńska-Rubacha. 2011. Pobrane z: <https://repozytorium.amu.edu.pl/>
2. Standardy edukacji seksualnej w Europie. Podstawowe zalecenia dla decydentów oraz specjalistów zajmujących się edukacją i zdrowiem, Biuro Regionalne WHO dla Europy i BZgA, Wydawnictwo Czelej, Lublin 2013, ISBN 978-83-7563-149-4
3. Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 1993 r. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.).
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2002 r. Nr 51, poz. 458 z późn. zm.).
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2009 r. Nr 89, poz. 730).
6. Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny. Wychowanie seksualne po polsku. 2003. Pobrane z: http://www.federa.org.pl/dokumenty_pdf/edukacja/zeszyt3.pdf

7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. z 1999 r. Nr 67, poz. 756 z późn. zm.).
8. Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania Warszawa, lipiec 2015. Wydawca: Instytut Badań Edukacyjnych
9. Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton. Sprawdzian (z)WdŻ, czyli jak wygląda edukacja seksualna w polskich szkołach? 2014. Pobrane z: http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/pdf/2014/PONTON_raport_jaka_edukacja_2014.pdf
10. Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonania oraz o skutkach stosowania w roku 2011 Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2012 r. Nr 17, poz. 78 z późn.zm.). Pobrane z: http://www.mz.gov.pl/__data/assets/pdf_file/0018/16308/SRM-2011.pdf
11. Grupa Edukatorów Seksualnych Ponton. Jak naprawdę wygląda edukacja seksualna w Polsce? 2009. Pobrane z: http://ponton.org.pl/sites/ponton/files/raport_jaka_edukacja_seksualna_grupa_ponton_2009.pdf
12. Izdebski Z. Seksualność Polaków na początku XXI w. Studium badawcze. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
13. Sex Information and Education Council of Canada. Sexual health education in the schools: Questions & Answers (3rd Edition). 2010. Pobrane z: http://www.sieccan.org/pdf/she_q&a_3rd.pdf